

خضر بن محمد حبلرودی

حبلرودی، خضر بن محمد، ملقب به نجم‌الدین، **متکلم** و **فقیه** شیعی قرن نهم است.

فهرست مندرجات

- ۱ - مشخصات
  - ۲ - فعالیت علمی
  - ۳ - وفات
  - ۴ - آثار
    - ۴.۱ - کاشف الحقایق
    - ۴.۲ - جامع الدقائق
    - ۴.۳ - التحقیق المبین
    - ۴.۴ - جامع الاصول
    - ۴.۵ - جامع الدرر
    - ۴.۶ - حقائق العرفان
    - ۴.۷ - تحفة المتقین
    - ۴.۸ - التوضیح الانور
  - ۵ - فهرست منابع
  - ۶ - پانویس
  - ۷ - منبع
- مشخصات

از تاریخ دقیق تولد او اطلاعی در دست نیست.
اصل وی از **حبلرود**، دهستانی در فیروزکوه، بوده و ظاهراً پدرش، شمس‌الدین محمد بن علی رازی، از **علماء** بوده است.
خود او از عالمان دوره **شاه اسماعیل اول** و **شاه طهماسب اول صفوی** و معاصر **علامه دوانی** بوده و در منابع، جامع بیش‌تر علوم زمانه خود دانسته شده است.
[۱] عبدالله بن عیسی افندی اصفهانی، ریاض‌العلماء و حیاض الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۶-۲۳۷، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱-
[۲] امین، ج ۶، ص ۳۲۳.

حز علمی

[۳] محمد بن حسن حزّ عاملی، امل‌الامل، ج ۲، ص ۱۱۰، چاپ احمد حسینی، بغداد (۱۹۶۵)، چاپ افسست قم ۱۳۶۲ ش.
علم و **اعتقاد** وی را ستوده است.

فعالیت علمی

حبلرودی در **شیراز** از شمس‌الدین محمد، فرزند **میر سید شریف جرجانی**، **علوم معقول** را فرا گرفت و تا حدود ۸۲۸ نزد وی ماند،
[۴] محمدحسن آقابرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۱۶، ص ۳۳، چاپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۴۰۳/۱۹۸۳.
سپس عازم **عراق** شد.
[۵] عبدالله بن عیسی افندی اصفهانی، ریاض‌العلماء و حیاض الفضلاء، ج ۱، ص ۲۳۶، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱-
[۶] خوانساری، ج ۳، ص ۲۶۲.

وی مدتی نزد **علمای حله** تلمذ کرد، سپس به **نجف** رفت و تا پایان **عمر** در آنجا به تألیف و **تدریس** پرداخت.
او کتابدار (خازن) کتابخانه **حرم امام علی** علیه‌السلام بود.
[۷] اعجاز حسین بن محمدعلی کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، ج ۱، ص ۱۴۵، قم ۱۴۰۹.
[۸] امین، ج ۶، ص ۳۲۳.

حیلرودی در **نجف** وقت یافت و در همانجا به **حاکم** سپرده شد.
 [۱۹] مجدهادی امینی، معجم رجال الفكر و الادب فی النجف خلال الف عام، ج ۱، ص ۳۸۶-۳۸۷، (نجف) ۱۴۱۳/۱۹۹۲.

تاریخ دقیق وقت وی در منابع نیامده، اما براساس سال تألیف برخی آثارش، احتمالاً بعد از ۸۳۹ درگذشته است.
بغدادی

[۱۰] اسماعیل بغدادی، هدیه العارفین، ج ۱، ستون ۳۴۶، در حلجی خلیفه، ج ۵.
 وقت او را حدود ۸۵۰ دانسته است.

آثار

از حیلرودی آثاری برجای مانده که از جمله آنهاست:

← کاشف الحقایق

کاشف الحقایق فی شرح درة المنطق، در شرح کتب **درة المنطق**.
 شمس‌الدین محمد جرجانی کتب کبری، نوشته پدرش **میر سید شریف جرجانی**، را از **فارسی** به **عربی** ترجمه کرد و آن را درة المنطق نامید.
 کاشف الحقایق، به گفته خود حیلرودی، اولین تألیف اوست.
 وی آن را به درخواست شیخ محمد بن تاج‌الدین حاج خلیفه نوشته و در ۸۲۳ تألیف آن را به پایان رسانده است.
 [۱۱] عبدالله عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۸، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.

← جامع الدقائق

جامع الدقائق، در شرح رساله غرة المنطق شمس‌الدین محمد جرجانی.
 غرة المنطق **ترجمه** عربی کتب صغری، اثر میر سید شریف جرجانی، است.
 حیلرودی این شرح را در زمان حیات مؤلف، پیش از ۸۳۸، نوشته است.
 [۱۲] عبدالله عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۸، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.
 [۱۳] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۵، ص ۵۲، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۴۰۳/۱۹۸۳.

افندی اصفهانی

[۱۴] عبدالله عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۸، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.
 نسخهای از این دو شرح را که در ۸۵۷ نوشته شده در ساری دیده است.
 [۱۵] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۵، ص ۵۲، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۴۰۳/۱۹۸۳.

حیلرودی در انتهای جامع‌الدقائق از تألیف دیگر خود با عنوان کتب القوانین نام برده که ظاهراً آن نیز در حوزه **منطق** بوده است.

[۱۶] عبدالله عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۸، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.
 [۱۷] امین، ج ۶، ص ۳۲۳.

← التحقیق المبین

التحقیق المبین، شرح نهج‌المسترشدین فی اصول‌الدین تألیف **علامه حلی**، که حیلرودی آن را در ۸۲۸، پس از مفارقت از، شمس‌الدین محمد، در **حله** تألیف نمود.

[۱۸] عبدالله عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۷، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.
 [۱۹] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ۳، ص ۴۸۴، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۴۰۳/۱۹۸۳.

← جامع الاصول

جامع الاصول فی شرح رسالة الفصول یا شرح الفصول، در شرح رسالة الفصول **خواجه نصیر الدین طوسی** در **کلام**.
 اصل کتب طوسی به **فارسی** (سی‌فصل) است.

محمد بن علی جرجانی آن را به **عربی** برگرداند و حیلرودی آن را شرح کرد.
 وی تألیف این کتب را، که شرح مزجی است، در **کربلا** آغاز نمود و در ۸۳۴ در **مشهد** به پایان رساند.

[۲۰] عبدالله عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۸، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.

[۲۱] امین، ج ۶، ص ۳۲۳.

[۲۲] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الى تصانیف الشيعة، ج ۵، ص ۴۱، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳.

کنتوری،

[۲۳] اعجاز حسین‌بن محمدنقی کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، ج ۱، ص ۱۵۱، قم ۱۴۰۹.

ظاهر آ به اشتباه، سال اتمام تألیف کتب را ۸۶۱ ذکر کرده است.

← جامع الدرر

جامع الدرر، شرحی مبسوط بر بلب حدادی عشر علامه حلی در کلام.

حیلرودی در ۸۳۶ این اثر را **تلخیص** کرد و آن را مفتاح الغرر نامید.

[۲۴] عبدالله‌بن عیسی افندی اصفهانی، ریاض‌العلماء و حیاض‌الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۷، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.

[۲۵] اعجاز حسین‌بن محمدنقی کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، ج ۱، ص ۳۲۶، قم ۱۴۰۹.

[۲۶] خوانساری، ج ۳، ص ۲۶۲.

[۲۷] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، طبقات اعلام الشيعة الضیاء اللامع فی القرن التاسع، ج ۱، ص ۵۵، چاپ علی‌نقی منزوی، تهران ۱۳۶۲ ش.

[۲۸] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الى تصانیف الشيعة، ج ۵، ص ۵۱، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳.

← حقائق العرفان

حقائق العرفان فی خلاصة الاصول و المیزان.

[۲۹] عبدالله‌بن عیسی افندی اصفهانی، ریاض‌العلماء و حیاض‌الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۸-۲۳۷، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.

[۳۰] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الى تصانیف الشيعة، ج ۷، ص ۳۵-۳۴، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳.

← تحفة المتقين

تحفة المتقين فی اصول‌الدین، که در ۸۳۸ آن را تألیف نمود.

[۳۱] عبدالله‌بن عیسی افندی اصفهانی، ریاض‌العلماء و حیاض‌الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۷، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.

[۳۲] امین، ج ۶، ص ۳۲۳.

[۳۳] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الى تصانیف الشيعة، ج ۳، ص ۴۶۵، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳.

← التوضیح الانور

التوضیح الانور بالحجج الواردة لدفع شبهة الاعور، که رديه‌ای است بر کتب یوسف‌بن‌مخزوم واسطی‌اعور.

واسطی‌اعور کتب خود، رساله‌المعارضة فی الرد علی‌الرافضة، را در رد **مذهب تشیع** در سال ۷۰۰ تألیف کرده بود.

حیلرودی در ۸۳۹ از تألیف التوضیح الانور فراغت یافت.

شمس‌الدین محمد مهلبی حلی نیز کتب الانوار البدرية فی رد شبه‌القدرية را در ۸۴۰ در رد کتب واسطی‌اعور نوشت.

در منابع هر دو شرح ستوده شده، اما شرح حیلرودی کامل‌تر و نیکوتر از **کتب** دیگر دانسته شده است.

[۳۴] عبدالله‌بن عیسی افندی اصفهانی، ریاض‌العلماء و حیاض‌الفضلاء، ج ۲، ص ۲۳۸، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.

[۳۵] امین، ج ۶، ص ۳۲۳.

[۳۶] محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الى تصانیف الشيعة، ج ۴، ص ۴۹۱، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳.

گفتنی است کنتوری،

[۳۷] اعجاز حسین‌بن محمدنقی کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، ج ۱، ص ۱۴۶-۱۴۵، قم ۱۴۰۹.

احتمالاً به سبب شباهت موضوع و نزدیکی زمان تألیف این دو کتب، بین آن‌ها خلط کرده است.

[۳۸] امین، ج ۶، ص ۳۲۳.

فهرست منابع

(۱) محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الى تصانیف الشيعة، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳.

(۲) محمدحسن آقابزرگ طهرانی، طبقات اعلام الشيعة الضیاء اللامع فی القرن التاسع، چاپ علی‌نقی منزوی، تهران ۱۳۶۲ ش.

(۳) عبدالله‌بن عیسی افندی اصفهانی، ریاض‌العلماء و حیاض‌الفضلاء، چاپ احمد حسینی، قم ۱۴۰۱.

(۴) امین.

(۵) محمدهادی امینی، معجم رجال‌الفکر و الادب فی النجف خلال الف علم، (نجف) ۱۴۱۳/۱۹۹۲.

(۶) اسماعیل بغدادی، هدیه‌العارفین، ج ۱، در حاجی‌خليفة، ج ۵.

- (٧) محمد بن حسن حرّ عاملی، امل الآمل، چلپ احمد حسینی، بغداد (١٩٦٥)، چلپ افسٲ قم ١٣٦٢ش.
 (٨) خوانساری.
 (٩) اعجاز حسین بن محقق کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، قم ١٤٠٩؛

پانویس

١. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٦-٢٣٧، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
٢. ↑ امین، ج ٦، ص ٣٢٣.
٣. ↑ محمد بن حسن حرّ عاملی، امل الآمل، ج ٢، ص ١١٠، چلپ احمد حسینی، بغداد (١٩٦٥)، چلپ افسٲ قم ١٣٦٢ش.
٤. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ١٦، ص ٢٣، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
٥. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ١، ص ٢٣٦، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
٦. ↑ خوانساری، ج ٣، ص ٢٦٢.
٧. ↑ اعجاز حسین بن محقق کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، ج ١، ص ١٤٥، قم ١٤٠٩.
٨. ↑ امین، ج ٦، ص ٣٢٣.
٩. ↑ مجدهادی امینی، معجم رجال الفكر و الادب فی النجف خلال الف عام، ج ١، ص ٣٨٦-٣٨٧، (نجف) ١٩٩٢/١٤١٣.
١٠. ↑ اسماعیل بغدادی، هدیه العارفین، ج ١، ستون ٣٤٦، در حلجی خلیفه، ج ٥.
١١. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٨، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
١٢. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٨، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
١٣. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ٥، ص ٥٢، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
١٤. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٨، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
١٥. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ٥، ص ٥٢، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
١٦. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٨، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
١٧. ↑ امین، ج ٦، ص ٣٢٣.
١٨. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٧، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
١٩. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ٣، ص ٤٨٤، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
٢٠. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٨، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
٢١. ↑ امین، ج ٦، ص ٣٢٣.
٢٢. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ٥، ص ٤١، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
٢٣. ↑ اعجاز حسین بن محقق کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، ج ١، ص ١٥١، قم ١٤٠٩.
٢٤. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٧، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
٢٥. ↑ اعجاز حسین بن محقق کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، ج ١، ص ٣٢٦، قم ١٤٠٩.
٢٦. ↑ خوانساری، ج ٣، ص ٢٦٢.
٢٧. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، طبقت اعلام الشیعة الضیاء اللامع فی القرن التاسع، ج ١، ص ٥٥، چلپ علی نقی منزوی، تهران ١٣٦٢ش.
٢٨. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ٥، ص ٥١، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
٢٩. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٧-٢٣٨، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
٣٠. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ٧، ص ٣٥٣، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
٣١. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٧، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
٣٢. ↑ امین، ج ٦، ص ٣٢٣.
٣٣. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ٣، ص ٤٦٥، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
٣٤. ↑ عبدالسین عیسی افندی اصفهانی، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، ج ٢، ص ٢٣٨، چلپ احمد حسینی، قم ١٤٠١.
٣٥. ↑ امین، ج ٦، ص ٣٢٣.
٣٦. ↑ محمسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، ج ٤، ص ٤٩١، چلپ علی نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ١٩٨٣/١٤٠٣.
٣٧. ↑ اعجاز حسین بن محقق کنتوری، کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الأسفار، ج ١، ص ١٤٥-١٤٦، قم ١٤٠٩.
٣٨. ↑ امین، ج ٦، ص ٣٢٣.

منبع

دانشنامه جهان اسلام، بنیاد دائرة المعارف اسلامی، برگرفته از مقاله «خضر بن محمد حبلرودی»، شمار ٥٧٨٢.

رده‌های این صفحه: [تَرجِم](#) | [علمای شیعه](#) | [علمای قرن نهم](#) | [متکلمین شیعه](#)